

Obecná sociologie 1: Jedinec a společnost

Katedra sociologie, FF UK

SEMESTR:	ZS 2023	VYUČUJÍCÍ:	doc. Marek Skovajsa, Ph.D.
KÓD(Y):	ASG100104	EMAIL:	marek.skovajsa@ff.cuni.cz
TYP:	2/0, přednáška	ČAS A MÍSTNOST VÝUKY:	viz SIS
KREDITY:	4	PREREKVIZITY:	-
FORMA ATESTACE:	Zk (zkouška)		

Anotace: Předmět seznamuje studenty se základními pojmy a směry sociologického myšlení týkajícími se vztahu mezi jednotlivcem a společností, neboli mezi individuální a strukturální rovinou jednání. Řada přednášek je tvořena třemi tematickými oddíly. V úvodní přednášce je podrobněji představen smysl a obsah obecné sociologie a problematika pojmu společnost, využita je přitom konfrontace s dalšími pojmy na podobné úrovni obecnosti. První dva oddíly slouží k postupnému seznamování se dvěma základními pohledy na vztah jedince a společnosti, které se liší přisouzením primátu jednomu nebo druhému z těchto prvků (v pořadí: společnost – jedinec). Nejprve (oddíl A) je věnována pozornost jazyku jako sociální realitě a pojmům kultura a struktura v jejich sociologickém uchopení. Následující oddíl B sleduje vztah jedinec – společnost z individualistického hlediska, a to po těchto krocích: sociální jednání, jednající jedinec, systémy jednání, symbolická interakce, teorie racionálního jednání. V závěrečném bloku C výklad přechází k pojmovým nástrojům, s jejichž pomocí sociologie standardně zachycuje místo jedince ve společenském celku: jde o pojmy status a role a zejména instituce a institucionalizace. Návazně jsou představeny nejznámější teorie usilující o překonání duality jednání a struktury a poslední přednáška se z většího nadhledu, ale stále při zachování sociologického přístupu, zamýšlí nad otázkami svobody a autenticity jednání jednotlivce ve společnosti. Trvale se klade důraz na rozvíjení sociologické imaginace a vzhledu do plurality sociologických škol a směrů.

K předmětu je zřízena stránka v aplikaci Moodle (<https://dl1.cuni.cz/course/view.php?id=961>). Přihlašovací údaje (heslo) budou zaslány zaregistrovaným studentům na začátku výuky.

Povinná četba je dostupná v Moodle.

Anotace v anglickém jazyce: viz SIS.

Změny v realizaci předmětu v souvislosti s pandemií COVID nebo jinými nenadálými událostmi:

V případě zhoršení pandemické situace nebo jiných závažných událostí během semestru budou zapsaní studenti o přechodu na distanční výuku a dalších změnách včas informováni emailem.

Podmínky zakončení předmětu:

Studenti jsou hodnoceni na základě písemného **kontrolního testu** (35 bodů) a písemné **semestrální práce** (50 bodů). K úspěšnému vykonání písemného testu je třeba získat minimum 20 bodů, k přijetí semestrální práce je třeba získat minimum 30 bodů.

Test

Test o délce 30-45 minut ověřuje znalost pojmů a teorií vyložených na přednáškách a dále vysvětlených v povinné studijní literatuře (je uvedena v tomto sylabu a také na stránce předmětu v Moodlu). Test obsahuje otevřené i uzavřené otázky. Každý student má maximálně dvě možnosti opravy, počítá se nejlepší, tedy nikoli poslední, výsledek. V každém zimním semestru jsou během zápočtového týdne nebo zkouškového období vypsány právě tři termíny testu, zpravidla s odstupem přibližně 14 dní po sobě. V případě opakované neúčasti nebo neúspěchu u testů vypsanych v ZS daného školního roku není možné se opět pokusit o splnění testu dříve než v ZS následujícího školního roku.

Nesplnění testu (ať už na základě nedostatečného bodového zisku nebo neúčasti) během zkouškového období v ZS se počítá jako jeden propadlý termín zkoušky.

Semestrální práce

Předpokladem odevzdání semestrální práce je uskutečněná volba rámcového tématu práce do **6. listopadu 2023** a odevzdání projektu semestrální práce do **27. listopadu 2023** (v obou případech v příslušné podatelně na webové stránce kurzu v Moodlu). Projekt semestrální práce lze přepracovat pouze jednou. Odevzdání semestrální práce je podmíněno přijetím projektu, ledaže nastane situace, kdy projekt nebude vyučujícím schválen ani po přepracování. Student může téma práce změnit jen ve výjimečném případě a se souhlasem vyučujícího. V takovém případě je třeba vypracovat nový projekt, pro jehož schválení platí výše uvedené podmínky obdobně. V případě pochyb o vhodnosti a uskutečnitelnosti se studentům doporučuje zamýšlený projekt s vyučujícím konzultovat.

Projekt semestrální práce

V projektu semestrální práce musí být uvedeny v bodech, v tomto pořadí:

- (a) předběžný název práce a schválené téma práce (mohou být stejné, ale často se liší)
- (b) anotace práce o délce jednoho odstavce, obsahující v jedné větě explicitní formulaci **výzkumné otázky**, na kterou semestrální práce odpoví,
- (c) komentovaná průběžná osnova práce,
- (d) seznam nejméně pěti sociologických odborných textů (tj. odborných článků, kapitol či knih přinášejících nové poznatky; ne populární literatury, učebnic nebo úvodů), které jsou staré maximálně deset let a týkají se tématu projektu (= **podmínka 5/10**), citovaných ve formátu APA, 7. vydání (k pravidlům citování viz web katedry sociologie).

Projekt semestrální práce student/ka odevzdává do příslušné podatelny na webové stránce kurzu v Moodlu v editovatelném souboru *.doc, *.docx nebo *.rtf.

Semestrální práce

Semestrální práce sestává ze dvou částí a je samostatným textem (tj. text explicitně neodkazuje k projektu práce, ani nepředpokládá jeho znalost).

- 1) První část o doporučeném rozsahu 4-5 normostran se věnuje rekonstrukci současné sociologické odpovědi na předestřenou výzkumnou otázku, u níž je obhájena vědecká a případně společenská relevance. Autor/ka musí v závěru z použitých zdrojů explicitně vyvodit, na co by se měl výzkum v budoucnu soustředit, tj. identifikovat mezeru či nedostatek v současném výzkumu a vyvodit návrh výzkumné otázky pro další výzkum v oblasti.
- 2) Druhá část o rozsahu dvou normostran sestává ze stručného osvětlení makrosociologického a mikrosociologického přístupu k danému tématu (každý přístup na cca jednu normostranu).

Semestrální práce *musí mít podobu integrativní přehledové studie založené na syntéze vhodného výseku dosavadního poznání v dané oblasti, musí tedy pojednávat o daném problému a odpovídat na*

výzkumnou otázku na základě přečtené odborné literatury (teoretická syntéza).

Přijaty nebudou práce empirické či metodologické. Práce by neměla obsahovat tabulky či grafy, pokud nejsou nezbytné.

Není dovoleno duplikovat již existující přehledy, proto by si měl student ověřit, že na dané téma již nebyl napsán lehce dohledatelný přehledový text.

Nesmí se jednat o referát na jednu knihu, taktéž vráceny k přepracování nebo hůře hodnoceny budou práce vycházející v rozsáhlých částech textu z jedné či malého počtu publikací.

Stejně jako u projektu platí, že práce se musí opírat *nejméně o pět sociologických odborných textů* (tj. článků ve vědeckých časopisech, odborných knih nebo kapitol v odborných knihách), maximálně deset let starých, týkajících se tématu práce (= **podmínka 5/10**). Vedle toho lze využívat i další zdroje různého charakteru, není však přípustné psát práci převážně na základě neoborných zdrojů. Využívání neoborných zdrojů musí odpovídat standardům běžným v akademické literatuře (tj. autor musí odborné a neoborné zdroje jasně rozlišovat).

Případy *plagiátorství* budou postoupeny vedení katedry a případně etické komisi FF UK.

Formální náležitosti semestrální práce

Semestrální práce musí obsahovat úvodní stranu se jménem autorky/ autora a názvem práce a abstrakt v češtině nebo angličtině v doporučeném rozsahu max. 800 znaků.

Odkazy v textu a seznam použité literatury na konci práce musí být zpracovány dle citačního formátu APA, 7. vydání.

Stránky textu je třeba číslovat (je jedno, jestli číslování začíná od titulního listu nebo až od první stránky vlastní práce).

Maximální povolená délka celé odevzdané semestrální práce je **10 normostran** (tj. 18 000 znaků včetně mezer). Delší práce, práce očividně nedopracované nebo práce obsahující větší počet gramatických či stylistických chyb (chybějící slova, nesprávné vazby, nedokončené věty, nedbalá interpunkce) budou hodnoceny jako nevyhovující a budou vráceny k opravě bez dílčích komentářů.

Přiměřenou pozornost je třeba věnovat také členění (nadpisy a mezititulky) a grafické úpravě textu.

Semestrální práci student/ka odevzdává do příslušné podatelny na webové stránce kurzu v Moodle v editovatelném souboru *.doc, *.docx nebo *.rtf pojmenovaném „Prijmenistudenta_Prace“.

Termíny odevzdání semestrální práce:

- **21. prosinec 2023**, předtermín (opraveno bude do 15. ledna 2024)

- **15. leden 2024** (opraveno bude do konce ZS 2024).

Nejzazší termín pro první odevzdání práce je 31. srpen 2024 (v takovém případě bude práce opravena do konce zkuškového období v LS 2024). Studenti, kteří bez předchozí domluvy s vyučujícím odevzdají práci později, ztrácejí nárok na atestaci v tomto školním roce.

Kritéria pro hodnocení semestrálních prací

- představení tématu, výzkumné otázky a případně cílů práce, definice klíčových pojmů;
- zpracování (syntéza) literatury vedoucí k zodpovězení výzkumné otázky, shrnutí klíčových teorií a/nebo empirických výsledků; upozornění na mezeru ve výzkumu;
- struktura a členění výkladu;
- představení mikrosociologického a makrosociologického pohledu na téma práce;
- stylistická a gramatická úroveň, úroveň grafické úpravy;
- kvalita použité literatury a práce s ní (citace, parafráze, odkazování; splnění podmínky 5/10).

Výsledná známka

Celkem student může jít na tři termíny testu a odevzdat tři verze semestrální práce. Zápis známky do SIS probíhá po úspěšném vykonání obojího s tím, že celkově jsou možné dvě opravy.

Výsledná známka ze zkoušky z předmětu je založena na součtu bodů z testu (minimum 20 bodů) a ze semestrální práce (minimum 30 bodů). Znamka odpovídá celkovému bodovému hodnocení podle tabulky vpravo.

body celkem	známka
74-85	1
62-73	2
50-61	3

Tematická struktura a časový plán předmětu, včetně povinné a rozšiřující četby:

Vysvětlivka k četbě:

přednáška: zde je uvedena povinná nebo doplňující četba k příslušné přednášce. Je-li text zařazený jako povinný, je třeba jej přečíst *před* přednáškou.

seminář: zde se uvádí četba, která je určena pro *Seminář k Obecné sociologii 1*. Tyto texty se budou probírat až na semináři, který se koná o týden později než příslušná přednáška. Rozsah četby a práce s těmito texty se řídí pokyny v semináři. Pro studenty, kteří navštěvují přednášku, ale ne seminář, tyto texty představují nepovinnou rozšiřující četbu.

1. Představení kurzu. Obsah a cíle obecné sociologie - 2. 10. 2023

- *Seznámení s náplní kurzu, organizací výuky a nároky na atestaci*
- Nástin problematiky „jedinec a společnost“
- Vymezení a obsah obecné sociologie
- Druhy teorie v sociologii
- Pojem společnosti. Z čeho se společnost skládá? Substance a vztahy
- Úroveň analýzy a úroveň abstrakce
- Sociální skupiny vs. sociální kategorie
- Funkce sociologického poznání.

Četba:

přednáška: Thompson, Kenneth. 2004. „Sociologie“, „Společnost“. In týž. *Klíčové citace v sociologii*. Brno: Barrister & Principal, s. 122 – 127, 128 – 129.

seminář (týden 1): Bourdieu, Pierre. 2023. *Pascalovské meditace*. Praha: Karolinum, s. 215 – 217. = *analýza postavy kavárenského číšníka*

seminář (týden 2): Petrusek, Miloslav. 2006. „cynická společnost“, „dětinská společnost“, „zdravá společnost“, „zrychlující se (akcelerující) společnost“. In týž. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, s. 73 – 79, 455 – 459. *Každý si přečte aspoň dvě ze čtyř hesel.*

Oddíl A. Společnost jako nadindividuální realita

2. Jazyk a společnost - 9. 10.

- Jazyk jako systém, jazyk a mluva (Ferdinand de Saussure)
- Jazykový relativismus (tzv. Sapir-Whorfova hypotéza)
- Jazykové hry. Jazyk a kultura. Může být jazyk soukromý? (Ludwig Wittgenstein)

- Vztah jazyka a reality (reprezentace); vztah jazyka a jednání (performativita)
- Jazyk a jazykový obrat v sociologii; lingvistika, sociolingvistika, sémiotika a sociologie.
- *Semestrální práce: výzkumné téma a výzkumná otázka I.*

Četba:

přednáška: de Saussure, Ferdinand. 2007. „Povaha jazykového znaku“, „Neproměnlivost a proměnlivost znaku.“ První část, první a druhá kapitola. In týž. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Academia, s. 95 – 107 (minimum s. 95 – 99).

seminář: Mlynář, Jakub. 2016. „Stroje, texty, sítě a jiné obrazy: metaforický rozměr sociologie.“ *Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica* 22 (2): 51 – 71.

3. Kultura jako sociologické téma - 16. 10.

- Historické proměny pojmu kultura
- Slabá a silná pojetí kultury; kultura jako konstitutivní složka společnosti
- Antropologické a axiologické pojetí kultury, další třídění
- Symboly, hodnoty, normy, klasifikace
- Kultura jako systém, kulturní integrace.

Četba:

přednáška: Auer, Peter. 2014. „Kultura: Clifford Geertz.“ In týž. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 186 – 197.

seminář: Geertz, Clifford. 2000. „Náboženství jako kulturní systém.“ In týž. *Interpretace kultur*. Praha: SLON, s. 103 – 145 (minimum s. 103 – 111, pro referát s. 103 – 126).

4. Sociální struktury - 23. 10.

- Pojem struktury a systému a jejich význam pro sociální vědy
- Struktura v lingvistice a sociální antropologii (Claude Lévi-Strauss)
- Struktury (ve) společnosti, hlubinné a empirické struktury
- Různé významy sociální struktury, sociální struktura a sociální stratifikace
- *Semestrální práce: výzkumné téma a výzkumná otázka II.*

Četba:

přednáška: Merton, Robert K. 2007. „Sociální struktura a anomie.“ In týž. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Praha: SLON, s. 132 – 177.

doplňující: Hawkes, Terence. 1999. „Úvod“. In týž. *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host, s. 9 – 15.

seminář: Lévi-Strauss, Claude. 2006. „Pojem struktury v etnologii“. In týž. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, s. 239 – 274.

nebo Lévi-Strauss, Claude. 2006. „Struktura mýtů“. In týž. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, s. 182 – 204.

Oddíl B. Jedinec jako východisko sociologické analýzy: teorie jednání a metodologický individualismus

5. Sociální jednání a aktér - 30. 10.

- Chování, jednání a sociální jednání (Max Weber)
- Problém dvojité kontingence jednání
- Systémy jednání (Talcott Parsons)
- Individuální a kolektivní aktéři; agregáty jednání

- Kdo jedná? Co jedná? Problém „aktérství“ (*agency*).

Četba:

přednáška: Holmwood, John. 2006. „Talcott Parsons: funkcionalismus jako sjednocená obecná teorie“. Část kapitoly „Funkcionalismus a jeho kritici“ in Austin Harrington, ed. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, s. 139 – 148.

seminář: Parsons, Talcott. 1971. „Pojem společnost: skladebné složky a jejich vzájemné vztahy“. In týž. *Společnosti: vývojové a srovnávací hodnocení*. Praha: Svoboda, s. 24 – 57 (minimum s. 24 – 31 a tabulky s. 55 – 56, pro referát s. 24 – 37 a tabulky s. 55 – 56).

⇒ **Odevzdat návrh tématu práce nejpozději 6. 11. 2023 v 23:59.**

6. Symbolická interakce a sociální identita - 6. 11.

- Pojmy zrcadlové já, *I* a *me*, zobecněný druhý (Charles H. Cooley, Herbert G. Mead)
- Definice situace a tzv. Thomasův teorém (William I. Thomas)
- Symbolický interakcionismus (Herbert Blumer)
- Dramaturgická sociologie, interakční řád (Erving Goffman)
- Etnometodologie (Harold Garfinkel).

Četba:

přednáška: Outhwaite, William. 2006. Část kap. 5 „Interpretativismus a interakcionismus.“ In Austin Harrington, ed. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, s. 161 – 173.

doplňující: Mead, George Herbert. 2017. „Hraní, hra a zobecněný druhý“. Kap. 20 in týž. *Mysl, já a společnost*. Praha: Portál, s. 83 – 93.

seminář: Goffman, Erving. 1999. „Úvod“ a část kap. 1 „Herecké výkony.“ In týž. *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, s. 10 – 52.

nebo Goffman, Erving. 2003. „Předmluva a část kap. 1. *Stigma*. Praha: SLON. 2003, str. 7 – 13 a 88 – 108.

7. Racionální modely sociálního jednání: rozumný jedinec a nerozumná společnost - 13. 11.

- Utilitarismus v sociologii, jeho historické kořeny
 - Teorie racionální volby (TRV)
 - TRV a vztah mikro- a makrosociálních procesů (James S. Coleman)
 - Analytická sociologie, sociální mechanismy
 - Dilemata kolektivního jednání, vězňovo dilema, tragédie obecní pastviny
 - Nezamýšlené důsledky jednání.
- + komentář k odevzdaným tématům prací

Četba:

přednáška: Lužný, Dušan. 2015. „Teorie racionální volby v současné sociologii náboženství.“ *Sociológia / Slovak Sociological Review* 47 (2): 151 – 170 (minimum 151 – 159).

seminář: Elster, Jon. 2013. „Úvod: Dva problémy společenského řádu.“ In týž. *Tmel společnosti: studie sociálního řádu*. Praha: Academia, s. 12 – 28.

Oddíl C. Společnost v jedinci a jedinec ve společnosti

8. Instituce a institucionalizace. Status a role - 20. 11.

- Sociální status a role
- Role jako prvek sociální struktury: strukturní funkcionalismus
- Instituce, různá pojetí. Totální, chamtivé instituce
- Fenomenologická sociologie, typizace, struktury žitého světa (Alfred Schutz)
- Institucionalizace. Sociální konstrukce skutečnosti (Peter L. Berger a Thomas Luckmann).

Četba:

přednáška: Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1999. části kapitoly „II. I. Institucionalizace.“ In *tíž. Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, s. 56 – 65, 74 – 79.

seminář: Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1999. „II. I. Institucionalizace.“ In *tíž. Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, s. 51 – 93.

! 27. 11. se výuka nekoná (volná hodina na studium a přípravu projektu semestrální práce).

⇒ **Odevzdat projekt semestrální práce nejpozději 27. 11. 2023 v 23:59.**

9. Diskuse nad projekty semestrálních prací - 4. 12.

- Mikro- a makroperspektiva v sociologii.
- *Projekty semestrálních prací: komentáře*
- *Obvyklé nedostatky semestrálních prací - a jak jim předejít.*

10. Jednotlivec jako výtvar a zároveň tvůrce sociálních struktur - 11. 12.

- Struktura a jednání jako základní dilema sociologie
- Připomenutí relevantních pojetí (struktura, kultura, symbolická interakce, institucionalizace)
- Habitus, kapitál, pole (Pierre Bourdieu)
- Teorie strukturace (Anthony Giddens).

Četba:

přednáška: King, Anthony. 2006. Část kap. 10 „Struktura a jednání“. In Austin Harrington, ed. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, s. 291 – 306.

seminář: Bourdieu, Pierre. 1998. „Kapitál nového typu“. Kap. 2 in *tíž. Teorie jednání*. Praha: Karolinum, s. 27 – 40.

nebo Bourdieu, Pierre. 1998. „Je možný nezištný čin?“. Kap. 5 in *tíž. Teorie jednání*. Praha: Karolinum, s. 105 – 119.

11. Svoboda a autenticita jednání z pohledu sociologie - 18. 12. 2023

- Autenticita a konformita ze sociologické perspektivy
- Sociální determinovanost a svoboda jednání. Patří téma svobody do sociologie?
- Jsou sociolog/socioložka svobodní? Sociologie a kritika

Četba:

přednáška: Latour, Bruno. 2016. „Proč kritice dochází dech? Od faktů k zájmům.“ In *tíž. Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem*. Praha: tranzit.cz, s. 209 – 236.

doplňující/seminář: Fromm, Erich. 1993. části kapitol 4 a 5. *Strach ze svobody*. Praha: Naše vojsko, s. 75 – 80 a 100 – 110.

⇒ Předtermín pro odevzdání semestrální práce 21. 12. 2023

! 25. 12. 2023 a 1. 1. 2024 se výuka nekoná (prázdniny).

⇒ Test (1. termín) 8. 1. 2024 (v čase výuky)

⇒ Termín pro odevzdání semestrální práce 15. 1. 2024.

Literatura:

- Auer, P. (2014). *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Berger, P. L. (2003). *Pozvání do sociologie*. Brno: Barrister & Principal.
- Berger, P. L. & T. Luckmann (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.
- Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, P. (2012). *Sociologické hledání sebe sama*. Brno: Doplněk.
- Eagleton, T. (2001). *Idea kultury*. Brno: HOST.
- Fromm, E. (2014). *Strach ze svobody*. Praha: Portál.
- Giddens, A. (2014). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Goffman, E. (1999). *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Goffman, E. (2003). *Stigma*. Praha: SLON.
- Harrington, A., ed. (2006). *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál.
- Hawkes, T. (1999). *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host.
- Joas, H. a W. Knöbl (2020). *Sociální teorie: vybrané přednášky*. Praha: SLON.
- Kolektiv autorů (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Keller, J. (2005). *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON.
- Keller, J. (2012). *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.
- Latour, B. (2016). *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem*. Praha: tranzit.cz.
- Merton, R. K. (2000). *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON.
- Mills, Ch. W. (2002). *Sociologická imaginace*. Praha: SLON.
- Nohejl, M. (2001). *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Praha: SLON.
- Petrusek, M. (2006). *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON.
- Piaget, J. (1971). *Štrukturalismus*. Bratislava: Pravda.
- Riesman, D. (2007). *Osamělý dav*. Praha: Kalich (nebo Praha: Mladá fronta 1968).
- Šubrt, J. (2015). *Individualismus a holismus v sociologii: jak překonat teoretické dilema?* Praha: SLON.

On-line Sociologická encyklopedie: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>